

'שהכל יורד לה על עסקי הנם'. יש גורסים 'חנם' [והדרש מבוסס על חילופי אותיות ה' ח', כנמצא במקומות רבים], ומשמעותו עריות, כפי שדרשו ביומא (ע"ה) על אשר אכלנו במצרים חנם – עריות. ופנו העריות כן משום שבלקחת אדם קרובותיו לא יצטרך להרבות מוהר ומתן כי אפשר שיתרצו לו חנם (מהרש"א שם), או מפני שאין טעון גט, וזהו 'חנם' – ללא שום עסק אלא בפרישה בעלמא מותרת לאחר (מרומי שדה שם). גם אפשר לפרש זכרנו את הדגה אשר אכלנו במצרים חנם דגה מלשון תשמיש ו'חנם' מן המצוות (ערש"י במדבר י"א, ה) כלומר תשמיש בלא קידושין ומצוה. ויש מקיימים הגירסה 'הנם' [וגם ביומא הדרש מבוסס על חילוף אותיות 'חנם – הנם'] ומפרשים שהכוונה למושג הלכות במקורו מיוונית שמשמעותו 'אישות' [ה'המנונות' היו שירי החתונה שליוו בהם את הכלה, ומכאן בא השם 'הינומא' בחילופי מ"ם ונ"ן]. (עפ"י עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' לר"ח ארנטרוי וצ"ל, עמ' לא).

(ע"ב) 'בבור שמונה דכולי עלמא לא פליגי דלא בעינן פשוטין. בבור שתיים עשרה דכ"ע לא פליגי דבעינן פשוטין. כי פליגי משמונה ועד שתיים עשרה...'. וכך היצעה של המשנה: 'עושיין פסין לבריאות; ארבעה דיומדין נראין כשמונה. דברי רבי יהודה. ר"מ אומר: שמונה נראין כשנים עשר'. כלומר במה שאתה מתיר עד י"ג אמה ושליש, אני מצריך ארבעה פשוטים באמצע. 'וביניהן' – של הדיומדין ללא פשוטים – 'כמלא שתי רבקות של שלש שלש בקר. דברי ר"מ...'. (תור"ד).

'איכא דאמרי א"ל תניתוה ובלבד שירבה בפסין, מאי לאו דמפיש ועביד פשוטין' – שכן משמע מכך שנקט לשון 'ריבוי' ולא לשון 'הארכה'.
'לא, דמאריך בדיומדין. ה"נ מסתברא מדקתני ובלבד שירבה בפסין' – 'ירבה בפסין' יכול להשתמע שמרבה בגודל הפסים האמורים, ואילו היתה הכוונה דוקא לפסים אחרים היה לו לומר 'ירבה פסין', כדי שלא נטעה ונקרא 'פפסים' (ער"ן).

'בעא מיניה אביי מרבה, יותר משלש עשרה אמה ושליש לר' יהודה מהו...'. פירש הראשונים: בתחילה נסתפק לרבי מאיר שאמר במשנה הוספת פשוטים, האם יכול כמו כן להאריך בדיומדין, ופשטו על פי דיוק לשון המשנה [ללשנא בתרא שהיא עיקר. רשב"א] שיכול. ועתה מסתפק לרבי יהודה שלא הזכיר במשנה פשוטים, שמא לדעתו צריך להאריך הדיומדין בדוקא ולא תועיל הרביית פשוטים משום 'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל לה' (ערשב"א ר"ן ורישב"א).
ויש מי שמפרש הספק לרבי יהודה כמו הספק הראשון בדעת רבי מאיר; האם מועיל להאריך הדיומדין או יעשה פשוטים בדוקא. ולפי שאין לפשוט מדברי המשנה אלא לרבי מאיר, חזר ונסתפק לרבי יהודה (עפ"י ר"ן בדעת הרמב"ם והרי"ף).

דף כ

'בעא מיניה אביי מרבה... אמר ליה אביי לרבא תניא דמסייע לך...'. ואם תאמר, כיון שידע אביי מאותה ברייתא, מה שאל מתחילה? ויש לומר שלא היה יודע היטב אם אותה ברייתא בת סמכא. או שמא לא היה ברור לו פירושה (עפ"י ריטב"א. וצ"ע עוד כיו"ב).

'שתים מאי? אמר ליה: אסור'. כתב הר"ן על פי משמעות הגמרא (וכן נראה לדייק מלשון רש"י בד"ה ד"ה אסור): מה ששתים אסור אין זה מעיקר הדין אלא גזרה מיוחדת, שהרי המקום שבין הפסים אינו רשות של בני החצרות כדי שתאסור זו על זו, שאעפ"י שמוותר לטלטל מהן אל אותו מקום, לא משום שתהא זו רשות שלהן אלא משום שאין כאן רשות אחרת האוסרת. רק גזרו שמא יאמרו עירוב מועיל לבין הפסין ויבואו לטלטל מחצר אחת לחצר האחרת על ידי עירוב זה.

'יבשו מים בשבת ובאו בשבת מהו'. רש"י פירש 'ובאו בשבת' – שהיו בכניסת השבת ויבשו וחזרו ובאו. [ונראה שכן משמע מגרסתנו 'ובאו בשבת'. שאם היה זה מקרה אחר, משפט הלשון לומר 'יבשו מים בשבת, ובאו מים בשבת']. וכן הוכיח הר"ן שאם בכניסת שבת לא היו מים וכבר נאסר, שוב לא יותר על ידי שבאו מים, שהרי אביי סובר כרב הונא (לעיל יז.) ששבת גורמת הן לאיסור הן להתיר (וכן כתב להוכיח בספר תורת חיים).

ויש מפרשים באו מים בשבת – מקרה חדש, שלא היו מים בתחילה ובאו בשבת (כן משמע בפסקי הרי"ד. וכן פסק ריא"ז. וכן כתבו המ"מ והתנ"ח עפ"י לשון הרמב"ם. וכן צדד השפ"א).

ונראה שהמפרשים כן גורסים 'ובאו מים בשבת' והיא בעיה לעצמה. וכך היא גרסת כת"י וכו"ה ברי"ד בריטב"א ובר"ן. וי"ל שאינו דומה לנידון דלעיל מפני שהמים עשויים לבוא לפיכך מועילות המחיצות שהעמיד למים העתידיים לבוא. וכעין שכתבו התוס' (להלן פרק ו) שאם מתחילה לא היה הדבר המתיר ראוי לעמוד כל השבת אין אומרים 'הואיל והותרה הותרה, כמו"כ י"ל לאידך גיסא כשהאיסור היה זמני מעיקרא.

'פשיטא אי לאו מחיצה היא היכי משתרי ליה למלאות?'. פשוט לגמרא שאין מקום לומר שמחיצה כזו אינה מחיצה לעשות המקום 'רשות היחיד' ומכל מקום בכוחה לבטל שם 'רשות הרבים' והרי זה ככרמלית, אלא אם מחיצות הן – הרי זו רשות היחיד, ואם אינן מחיצות – רשות הרבים (ע' חדושי הגרו"ר בנגיס ח"א י"א).

ע"ע בשפת אמת לעיל (יז: על תד"ה עושיין) שצדד לומר (וכן הביא מהפנ"י בסוכה) שפרוץ מרובה על העומד מועיל לבטל רשות רבים מהתורה אבל אינו רה"י. ולכאורה אין נראה כן מסוגיתנו, מקושיית הגמרא 'פשיטא...'. וע"ע חזו"א ע"ד קו, ב.

'ולימא הא ולא בעי הק?'. אף על פי שמכאן לא שמענו אלא שהיא רשות היחיד מהתורה והזורק לתוכה מרה"ר חייב, אבל שמא מדרבנן אסור לטלטל שם ועל כן הוצרך להשמיענו שאין צריך לסלק הדרך לצדדים ומותר לטלטל – יש לומר שמלשון 'כאן הודיעך כחן של מחיצות' משמע שעיקר החידוש מתייחס על רשות היחיד דאורייתא, וזה הלא כבר שמענו מכאן (שפת אמת).

יש להוסיף כיון שבפסי ביראות העמידו חכמים הדבר על דין תורה, לכן לא היה מקום לאסור מדרבנן אם מדאורייתא היא רשות היחיד, ולא הוצרך להשמיענו זאת [ואעפ"י שיכול לתקן ע"י סילוק הדרך, פעמים שא"א לעשות כן הלכך מסתבר שמוותר בכל אופן]. וזו הסיבה שלפי האמת השמיענו ר"א רק 'כחן של מחיצות' דאורייתא. ולפי"ז אין מכאן ראייה שאין הרבים מבטלים מחיצות אף לא מדרבנן, ש"ל דוקא בפסי ביראות הקלו (וע' תוס' כב: ד"ה מני; אבנ"ז רסח רעב, טו).

(ע"ב) 'הכא באבוס העומד ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים ורוחב ארבעה...'. לאו דוקא רחב ארבעה, שהרי גם בפחות מכן אינו כרשות הרבים אלא מקום פטור הוא ואעפ"י שאינו גבוה עשרה מותר לשפוך לתוכו, אלא הכוונה לומר שאם רחב ארבעה, כדרך סתם אבוסים, צריך שיהא גבוה עשרה (עפ"י ראב"ד, מובא ברשב"א; ריטב"א).

מהאמור משמע לכאורה שכלי גבוה ג' שאינו רחב ארבעה המונח ברשות הרבים, דינו כ'מקום פטור' ומותר להניח עליו אף מדרבנן, ואינו בטל לרשות הרבים. ולא כן פסקו החיי-אדם (מט,ח) ושער הציון (שמה סקט"ו). ומשמע שנקטו שהוא רה"ר דאורייתא [ודלא כאבן העוזר]. ושמא שונה אבוס שהוא כלי כבד וקבוע לכך אינו בטל לרה"ר. וכ"כ הריטב"א כאן לענין דין כרמלית בכלים, החלק בין הערבה הקבועה לשאר כלים.

עוד יתכן כיון שראשו ברה"י אינו בטל לרשות הרבים לפיכך נידון כמקום פטור. גם יש לעיין אם יש שם מספוא גבוה ג' לכאורה הוי מקום פטור כמו קוצים ברשות הרבים, ולא גרע בשביל שהם נתונים בתוך כלי, ובאופן זה יש להעמיד דברי הראב"ד. אך י"ל כיון שהכלי בטל לרשות, גם מה שבתוכו בטל ואינו כמקום נפרד לעצמו.

זכי האי גוונא מי מיחייב והאמר רב ספרא אמר ר' אמי אריו"ח המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור... ובשלמא אם היינו מפרשים הברייתא 'לא ימלא אדם מים...' בדלא נקיט לה, שפיר יש לאסור מחשש הוצאה אעפ"י שלא נתכוין בעקירתו להוציא, כי בודאי יצא הכלי על ידי נענוע ראש הבהמה, הלכך אעפ"י שאין חיוב חטאת בדבר יש לאסור, משא"כ לאביי הרי אינה אלא גזירה, ואין לגזור אם לא יבוא לידי חיוב דאורייתא (שפת אמת).

אעפ"י שמ"מ דבר שאינו מתכוין הוא ואינו 'פסיק רישיה' וגם לא ניהא ליה שתטה ראשה ותוציא, מצינו שגזרו באופן זה כשקרוב הדבר למלאכה גמורה. ע' במובא ביוסף דעת שבת קמא:

תניתיה ובלבד שתהא הפרה ראשה ורובה מבפנים ושותה. מאי לאו דנקיט לה ונקיט מגא. יתכן ודייק כן מלשון 'ובלבד' שמשמע שאין שום דרך התר אלא אם ראשה ורובה מבפנים. גם יתכן שמסתמך על הברייתא שבסמוך 'לא ימלא אדם מים ויתן בשבת לפני בהמתו' שמשמע דבלא נקיט לה אסור, כמו שמפרש והולך (עפ"י רשב"א ועוד).

תניא נמי הכי רבי אלעזר אוסר בגמל הואיל וצוארו ארוך. ההוכחה מהברייתא מתייחסת לגוף סברת החילוק בין גמל לשאר בהמות, שהרי ר"א אוסר אף בראשו ורובו בפנים מאותו טעם, ואם כן לדידן יש לומר שרק בגמל צריך שיהא ראשו ורובו בפנים אף בדנקיט ליה, כי אעפ"י שאינו נשמש ממנו מצוי הוא שיעקם צוארו ויוציאנו לחוץ, משא"כ בשאר בהמות (ע' חכמת שלמה, שפת אמת, רא"מ הורביץ).

דף כא

זאי לבהמה מה לי חיים מה לי מכונסין? ואין לתרץ שלכך צריך מים חיים – משום שאינם פוסקים, אבל במי בור שאינם נובעים לא התירו שמא ייפסקו. שאם אכן זהו הטעם, בדין היה להתיר אף בבור הרבים, כי ברבים המזכירים אלו את אלו אין חשש שמא ייפסקו (ע' תוס' יח. ד"ה בור. ואולם בספר תורת חיים הקשה על כך. וע' גם בפירושו ר"ח בן שמואל על הרי"ף במשנה להלן שפירש טעמו של ריב"ב להצריך באר, משום שבור הרבים חוששים שמא יכלו המים ויסמכו זה על זה ויבואו לטלטל).

ובריטב"א מבואר שדיוק הגמרא הוא מלשון 'מים חיים' שמשמע מים זכים הראויים לאדם, שאם הכוונה רק לאפוקי מי בור, היה לו לומר 'באר' ותו לו. (וכיוון לכך הנצי"ב בחדושי. וצדד לגרוס 'מוכין' במקום 'מכונסין'. ע"ש).

ולהלן כג. שעושה הש"ס צריכותא בדברי שמואל, יכול היה לומר שמשמיענו 'חיים' אלא דעדיפא מיניה קאמר.